

**ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ:
ЗМІСТ ТА ХРОНОЛОГІЯ**

Н. В. Шотурма

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-61-86; e-mail: shoturma@bigmir.net, media@pu.if.ua*

Розкривається зміст основних етапів розвитку державної інформаційної політики України, що має п'ять періодів. Розглядаються процеси еволюції правової бази державної інформаційної політики.

Ключові слова: *державна інформаційна політика, інформаційна сфера, засоби масової інформації, періодизація державної політики.*

Актуальність дослідження періодизації становлення державної інформаційної політики пов'язана не тільки з потребою з'ясування розвитку критеріїв та переваг щодо створення і реалізації державної політики, а також й необхідністю виокремити чіткі напрями управління інформаційною політикою, сформулювати прогнози, які дадуть можливість відвернути вірогідні виклики в інформаційній сфері. Перехід України від індустріального до відкритого інформаційного суспільства вимагає не лише переосмислення, але й вивчення новітніх механізмів управління відносинами, які відбуваються між державою та громадянами. Всі суб'єкти інформаційних взаємовідносин зобов'язані розуміти та виконувати притаманні їм функції у даному процесі. Держава зобов'язана дієво впливати на якісну сторону трансформаційних процесів, використовувати до співпраці всі прошарки суспільства – від громадянина до політика.

На сьогодні державна інформаційна політика реалізовується, саме тоді, коли концепція інформаційного суверенітету в Україні перебуває на шляху становлення. Одночасно інформаційна складова відноситься до стратегічних орієнтирів будь-якої країни та вимагає специфічного підходу, і тому вивчення державної інформаційної політики є визначальним. На розвиток і збереження власної інформаційної сфери та вироблення привабливого іміджу своїх країн у світі держави асигнують великі капіталовкладення. Відтак, необхідно не тільки вивчати інформаційний простір України, але й вживати чітких кроків для розширення інформаційного суспільства та приведення законодавства у відповідність до світових стандартів.

Метою статті є визначення хронологічних меж та змісту головних періодів розвитку державної інформаційної політики України починаючи з появи першої передачі Українського радіо (1924 р.) по 2010 рік.

Основні підходи до проблеми творення державної інформаційної політики започаткувались ще в XIX ст. та були спрямовані на засоби масової інформації, які визнавались головною інформаційною інституцією суспільства.

У теперішній науці певні теоретичні та практичні погляди історичного розвитку інституції державної інформаційної політики розглядали дослідники В. Дрешпак, Д. Дуцик, В. Петренко, І. Розкладай, І. Машенко, О. Кукарін, А. Семенченко, О. Соснін, С. Чукут та ін. Науковці досліджували державну політику в окремих сферах інформаційної діяльності. Так, Д. Дуцик, В. Дрепишак розглядали у розрізі засобів масової інформації; С. Чукут, О. Кукарін – формування електронного урядування та розвитку інформаційного суспільства тощо. Важливо зазначити, що дослідники, проводячи широкий аналіз державної політики в певних сферах інформаційної діяльності виділяють початком період починаючи з 1991 року. Хоча, на нашу думку, державна інформаційна політика України в певних галузях інформаційної діяльності вже до цього часу пройшла підготовчий етап.

Періодизацію становлення державної інформаційної політики буде розглянуто зважаючи на розвиток національного законодавства, стан та головні модифікації об'єкта управління та його діяльність. Аналіз процесу розвитку державної інформаційної політики України дає можливість нам виділити принаймні п'ять етапів еволюції:

1. Період – від УРСР до 24 серпня 1991 року, проголошення незалежності України – зародження державної інформаційної політики. Характеризується появою першої передачі Українського радіо (16.11.1924 р.), створенням Управління у справах поліграфії та видавництв при РНК (1944 р.), Європейської організації радіомовлення і телебачення (перша міжнародна організація електронних ЗМІ) (1954 р.), в складі якої була і Українська РСР. Всі ці заходи заклали основу теперішньої державної інформаційної політики. ЗМІ, видавнича справа, телебачення та радіомовлення є тією основою і невід'ємними складовими, на які сьогодні спрямовано увагу державної інформаційної політики України.

Науковець В. Дрешпак, зазначає перший період від дня проголошення незалежності України до 1995 р., зважаючи його періодом «стихійного плюралізму» [1]. На нашу думку, першооснову процесу державної інформаційної політики закладались саме в добу перебування України в складі СРСР. Тому, вважаємо, що запропонований В. Дрешпаком період може бути тільки наступним етапом, тобто другим періодом еволюції інформаційної політики. Тому, саме телебачення та радіомовлення, засоби масової інформації, видавнича справа стали тим фундаментом і невіддільними елементами на які сьогодні скеровано вплив державної інформаційної політики України.

2. Період від проголошення незалежності України до 1996 року. Вказаний етап характеризується масовим збільшенням кількості недерж-

жавних друкованих засобів масової інформації. Уряд робить зусилля організувати інформаційну політику, яка окреслюється цілковитою відсутністю впливу на недержавні ЗМІ та втручанням у державні (комунальні). Із збільшенням обсягу приватних друкованих засобів масової інформації розгортається ринок реклами, який під кінець цього періоду стає незалежним від влади, що спричинює до пошуку виходу для вирішення ситуації, яка склалась. Новостворені журнали та газети мали адекватно рекламодавців, тому не відчувався вплив державних структур ні політично, ні фінансово. На даному етапі з'являються нові технології та у 1992 році Україні делеговано домен UA, а 1992-1994 рр. почали створюватися перші веб-сайти.

До 1991 року діяло два окремі органи, які контролювали видавничу та інформаційну політику – це Державний комітет УРСР з преси і Держкомтелерадіо УРСР. У 1992 р. Державний комітет УРСР з преси було ліквідовано, а функції тимчасово передано Міністерству культури України. Далі обов'язки щодо здійснення загальнодержавної політики в сфері книговидавництва, реєстрації друкованої продукції були перекладені на Державний комітет України у справах видавництва, поліграфії та книгорозповсюдження, на базі якого у листопаді 1994 року створено Міністерство України у справах преси та інформації. А в травні 1991 року ліквідовано Держкомтелерадіо УРСР та функціями наділено Державну телерадіокомпанію. Для вирішення проблем інформатизації створено 31 травня 1993 року Кібернетичний центр Академії наук України, який у березні 1995 р. Указом Президента України ліквідований та засновано Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України.

Щодо законодавчих змін, то Україна хоча і набула самостійності, та довгий час керувалась нормативними актами УРСР та СРСР, що ускладнювало процес її цілковитої незалежності. Тому, вийшовши зі складу СРСР та проголосивши себе незалежною державою, Україна не мала власної законодавчої бази. Користування радянською законодавчою базою так чи інакше впливало на життя вже незалежної України і тим самим негативно позначалося на суспільному житті.

Першим важливим нормативно-правовим актом в інформаційній сфері України стало прийняття Закону України від 2 жовтня 1992 р. №2657-ХІІ «Про інформацію», який визначив загальні положення інформаційної політики. В цьому законі вперше було подано поняття, правові засади здійснення державної інформаційної політики України, визначено її головні напрями [2]. А також було прийнято ще 7 законів України, що стосуються інформаційної сфери та внесено до них чотири поправки. Хоча Закон України «Про інформацію» і ввів вперше термін «державна інформаційна політика», але фундаментально не було вироблено чіткого курсу основних її напрямів здійснення.

3. Період – від прийняття Конституції України до кінця 1999 року.

Важливим і переломним для всієї України є саме 1996 – рік прийняття Конституції України. Саме з 1996 року починається третій ключовий для інституту державної інформаційної політики України етап. Його можна назвати періодом становлення державної інформаційної політики, спробою упорядкувати нормативно-правову базу у сфері інформаційних відносин та уточненням завдання державної інформаційної політики, унормуванням основоположних принципів у розрізі свободи слова та інформації. Було прийнято 12 нових законів та 20 поправок до законів, що було рекордним в інформаційній політиці. Варто зауважити, що акцент зміщується законотворців від засобів масової інформації до інших напрямків як, інформатизація, телекомунікація, видавнича та музейна сфера, рекламна діяльність, комунікативна політика органів публічної влади.

Прийнята у 1996 р. Конституція України розпочала новий період у розвитку держави, не стала винятком й інформаційна галузь. Конституційно знайшли відображення вагомні складові державної інформаційної політики, серед яких варто виділити, інформаційну безпеку. Так, ст. 17 Конституції України закріпила: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [3]. На найвищому рівні було закріплено й головні положення про інформацію: «кожен має вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір». Закріплені в Конституції України положення в сфері інформації стали важливими передумовами розвитку державної інформаційної політики, адже це основний закон держави, що має найвищу юридичну силу і всі подальші закони приймаються відповідно до неї та мають обов'язково бути такими, що не суперечать їй.

Крім зазначених постулатів щодо інформаційних відносин, Конституція України закріпила ряд важливих моментів щодо повноважень державних органів, які також є вагомими у дослідженні передумов становлення інституту державної інформаційної політики. Серед них положення частини 5 статті 85 Конституції України, що визначає: «До повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики». Отже, на нашу думку, основний закон визначив до чієї компетенції належить формування курсу державної інформаційної політики України.

Слушним є положення, закріплене у частині 1 статті 116 Конституції України, де йдеться про повноваження Кабінету Міністрів України щодо забезпечення здійснення внутрішньої та зовнішньої політики України. Підсумовуючи, важливо зазначити, що реалізацію державної інформаційної політики забезпечує Кабінет Міністрів України.

Таким чином, виходячи з постулатів Конституції України, вироблення курсу державної інформаційної політики належить до компетенції

Верховної Ради України, а вже її втілення у життя – до компетенції Кабінету Міністрів України. Отже, Конституція закріпила найважливіші загальні положення для здійснення державної інформаційної політики.

В даний період було створено новий державний орган, як Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Міністерство інформації з подальшою реорганізацією в Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.

Після ухвалення Конституції України Міністерство України у справах преси та інформації реорганізується в Міністерство інформації України, а через декілька місяців йому підпорядковується Державний комітет телебачення і радіомовлення та Державне інформаційне агентство України. Такі зміни, на нашу думку, були позитивним зрушенням у розвитку державної інформаційної політики. Міністерство інформації об'єднувало всі складові державної інформаційної політики. Підтвердженням тому було підпорядкування Державного комітету телебачення і радіомовлення до Міністерства інформації. Проте такі переміни були нетривалими, бо у 1998 р. їх перепідпорядковують Кабінету Міністрів України.

1996 р. став не тільки роком позитивних зрушень в інформаційній політиці, але й роком занепаду українського видавництва. Це пов'язано із зняттям оподаткування книговидавництва в Росії. Бездіяльність української влади в цьому напрямі призвела до зубожіння сфери видавництва України, крім того, виникла загроза інформаційній безпеці України. В Постанові Верховної Ради України від 16 лютого 1999 року № 430-XIV «Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери України» йшлося про невиконання органами виконавчої влади, покладених на них завдань у сфері інформаційної діяльності, не внесення на розгляд законопроекту про здійснення контролю за станом безпеки у комп'ютерних мережах передання даних України [4]. Це в свою чергу поставило під загрозу діяльність автоматизованих банківських систем, сприяло поширенню вірусів, забезпечувало неконтрольовану діяльність хакерів тощо, що призвело до оприлюднення Кабінетом Міністрів України необ'єктивної інформації. Генеральна прокуратура України прискіпливо ставилась до засобів масової інформації, критично налаштованих до органів виконавчої влади, і у зв'язку з цим вона висувала юридично необгрунтовані звинувачення до редакторів газет, авторів публіцистичних та інших творів. Загалом йшлося про придушення свободи слова, монополію державного телебачення та радіомовлення тощо. Така ситуація занепокоїла міжнародні урядові, парламентські та громадські організації, зарубіжні засоби масової інформації.

На виконання Постанови було проведено парламентські слухання «Інформаційна політика України: стан і перспективи», де було вказано

на головні напрями і завдання держави у співпраці з політичними силами та громадськістю в справі подальшого розвитку інформаційної сфери в Україні. Проведення парламентських слухань з приводу інформаційної політики було необхідною вимогою того часу, оскільки стурбованість в суспільстві було викликано протиправністю дій органів державної влади щодо узурпації влади та встановлення контролю над засобами масової інформації, наслідками яких стало придушення «свободи слова». Провідне місце в даній ситуації, що склалася, відіграла Верховна Рада України, яка стала посередником між незадоволеною громадськістю та органами державної влади, які спричинили дані обставини.

Важливо наголосити, протягом 1997-1998 рр. була здійснена перша спроба впровадження суспільного (громадського) телерадіомовлення, і незважаючи на прийнятий Закон України від 18 липня 1997 року №485/97-ВР «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення в Україні» і досі не реалізована.

4. Четвертий етап – охоплює 2000-2005 рр.

Даний період характеризується намаганням упорядкувати нормативно-правову базу в інформаційній сфері, більш чіткіше визначити напрями та завдання державної інформаційної політики України. Держава намагається допомагати роботі державних та комунальних ЗМІ, особлива увага зосереджена на регіони. Проводиться робота з внесенням змін до вже прийнятих законів, а саме прийнято 70 поправок.

Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України в 2002 році розробив та запропонував до обговорення проект Інформаційного кодексу України, що містив ряд нових правових норм, які мали б на меті захищати права журналістів, а також ініційований Кабінетом Міністрів України, проект Закону України «Про концепцію національної інформаційної політики України» не отримали належної підтримки та не були прийняті.

Важливою передумовою поступу інституту державної інформаційної політики України стало прийняття за основу Постанови Верховної Ради України від 3 квітня 2003 року № 687-IV «Про Концепцію національної інформаційної політики». В ній підкреслювалось, що запропонований законопроект «Про Концепцію національної інформаційної політики» відправлений на доопрацювання Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації з метою подальшого внесення його до другого читання [5]. Хоча його також не було прийнято, але він брав до уваги проблеми, які зустрічаються в інформаційній політиці та вимагають правового врегулювання і сьогодні.

В даному етапі відбувалося посилене розроблення та впровадження головних елементів електронного урядування, а саме, створення нормативно-правової бази, створення урядового веб-порталу, запровадження в органах державної влади автоматизованого діловодства. Для даних цілей були прийняті указ Президента України від 31.липня 2000 року

№928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», постанова Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 року №3/2002 «Про порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади», наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 15 серпня 2003 року № 149 «Про Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» тощо.

Цей етап визначається таким, який містить суперечливі елементи: прогрес в сфері інформатизації, створення електронного урядування та занепад свободи слова.

5. П'ятий етап – з 2005 по 2010 рр.

Цей період характеризується вагомим зниженням інтенсивності законотворчості в інформаційній політиці, відсутністю вагомих змін у площині управління інформаційною сферою, спробою наблизити до європейських стандартів державну інформаційну політику, впровадження електронного урядування в Україні. З приходом нової влади у 2005 році розпочинаються нові зрушення в інформаційній сфері. Так, протягом цього періоду було прийнято п'ять нових законів України, внесено 69 змін до чинних законодавчих актів. Визначною подією є проведення 21 вересня 2005 року парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні, рекомендації яких були затверджені Постановою Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року № 3173-IV [6], які надалі відображені і в указі Президента України від 20 жовтня 2005 року № 1497/2005 «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» [7].

Тому, вказані вище проблеми мали позитивні зміни, коли було прийнято Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [8], де врегульовані базові положення, які призначені реалізовувати розвиток інформаційного суспільства. У липні 2009 році указом Президента України була затверджена Доктрина інформаційної безпеки України, де встановлювалися напрями державної політики в сфері інформаційної безпеки. На самому кінці зазначеного періоду знову піднімалось питання про суспільне мовлення, але бажаних результатів воно не принесло.

Підсумовуючи вищевикладене, розглянуті етапи становлення державної інформаційної політики України стосувалися формування нормативно-правових основ та структури управління, які мали свої пріоритети, відмінні проблеми.

Подальші дослідження з цієї тематики необхідно спрямувати на періодизацію наступного етапу розвитку державної інформаційної політики України до сьогодення та прогнозування найближчих її змін.

Література

1. Дрепшак В.М. Становлення державної інформаційної політики України: зміст і хронологічні межі основних періодів / Валерій Дрепшак; редкол.: С.М. Серьогін (голов. ред) [та ін.] // Держ. упр. та місц. самоврядування: зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2013. – Вип.4(19). – С. 3-13.
2. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс] // Законодавство України [сайт]. – Режим доступу: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>].
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Законодавство України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Постанова Верховної Ради України від 16 лютого 1999 р. № N 430-XIV «Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери України» [Електронний ресурс] // Законодавство України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/430-14>.
5. Постанова Верховної Ради України від 3 квітня 2003 р. № 687-IV «Про Концепцію національної інформаційної політики» [Електронний ресурс] // Законодавство України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/687-15>.
6. Постанова Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року № 3173-IV «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» [Електронний ресурс] // Законодавство України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3175-15>.
7. Указ Президента України від 20.10.2005 р. № 1497/2005 «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» [Електронний ресурс] // Законодавство України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1497/2005>.
8. Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [Електронний ресурс] // Законодавство України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 20.10.2015 р.
Рекомендовано до друку д.політ.н., професором **Монолатієм І.С.**,
д.політ.н., професором **Наумкіною С.М.** (Одеса)*

**THE PERIODIZATION FORMATION OF THE PUBLIC
INFORMATION POLICY OF UKRAINE: THE CONTENTS
AND THE CHRONOLOGY**

N. V. Shoturma

*PreCarpathian National University named after Vasyl Stefanik;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka str., 57;
ph. +380 (342) 9-61-86; e-mail: shotyrma@bigmir.net*

The relevance of researching the periodization of the development of the state information policy is concerned not only with a need to clarify the criteria and benefits of the creation and implementation of state policy, but also with the need to isolate and clear lines of information policy management.

Key words: *public information policy, information sphere, mass-media, the periodization of the policy.*